

Finanskrisen var männens fel – får barnen lära sig i skolan

Dagens Nyheter den 21 januari 2020

Vårterminen har börjat och runt 350 000 gymnasieelever har återgått till skolbänken. Men vad får de lära sig? Jag läste nyligen sex gymnasieläroböcker i samhällskunskap för att undersöka vad dessa skriver om det ämne jag själv ägnar mig åt: samhällsekonomi.

Det var oroande läsning.

Det är ingen enkel uppgift att pedagogiskt och korrekt förklara ekonomi för gymnasieungdomar. Ändå förvånades jag över hur ofta böckerna utelämnar det grundläggande för att i stället anlägga minst sagt oväntade perspektiv.

Studentlitteraturs bok "Stringent 1b" går fel redan i introduktionen, där det påstås att ekonomi kallas den dystra vetenskapen för att behovet av pengar alltid tycks vara större än tillgången på pengar.

Ekonomi kallas förvisso den dystra vetenskapen, men skälet är att resurserna är begränsade. Pengar är inte en resurs utan ett verktyg för att fördela resurser. Det finns gott om exempel på att det har skapats så mycket pengar att de blivit värdelösa. Detta är ingen liten detalj, att förstå skillnaden mellan pengar och resurser är avgörande för att förstå samhällsekonomin.

Bara några rader längre ned i introduktionen konstateras det: "Det finns olika tankar om hur samhällsekonomi ska skötas, men en sak verkar alla vara överens om – det ekonomiska kretsloppet måste snurra på. Om det stannar av skapas problem i alla dess delar. Det måste vara 'fart på kulorna'."

Jag är inte säker på vad boken försöker säga här. En snäll tolkning är att författarna försöker säga något om behovet av eller synen på ekonomisk tillväxt, men då går påståendet från att vara obegripligt till att vara fel i sak. Det finns ju numera strömningar som vill ha nedväxt i stället för tillväxt, andra som menar att tillväxt i sig är relativt ointressant, och många som menar att det är en viss typ av tillväxt som skapar problem som exempelvis miljöförstöring och stress.

Dessa exempel är tyvärr illustrativa. Boken "Samhällskunskap 1" (även den från Studentlitteratur) innehåller bland annat flera underliga formuleringar om konkurrens.

"Perfekt konkurrens betyder att producenter och konsumenter 'tävlar' på lika villkor", påstår boken. Det är fel på ett intressant sätt: Vad är det producenter och konsumenter tävlar om? Även här antyder användandet av citattecknen att författarna inte är helnöjda med metaforen.

Några rader senare i samma bok förklaras innebörden av perfekt konkurrens igen, annorlunda men fel även denna gång: "Perfekt konkurrens är en marknadsform där konsumenter och producenter kan påverka lika mycket."

Korrekt förklarar är perfekt konkurrens en teoretisk marknadsform utan inträdesbarriärer och transaktionskostnader, där produkterna är identiska och företagen måste acceptera rådande marknadspris.

Den som förstår innebörden av perfekt konkurrens kan förstå varför många gillar marknadsekonomi (konkurrensen kan ge konsumenterna billiga produkter) och samtidigt förstå varför många ogillar densamma (företagen har alltid incitament att sätta konkurrensen ur spel för att öka sin vinst). Boken återger den korrekta definitionen i en faktaruta, men förklaringarna i texten skapar fler frågor än svar.

Ibland tenderar läroböckerna att börja analysen en bra bit från kärnfrågan, utan att först lära ut det basala. Det kanske tydligaste exemplet är när "Stringent Samhällskunskap 2-3" (Studentlitteratur igen) i sitt första kapitel vill visa hur samma fenomen kan analyseras ur olika perspektiv, och tillämpar detta på finanskrisen. Det är en bra idé, som skulle kunna leda till att olika förklaringar till krisen kontrasteras mot varandra: Bankers riskabla utlåning, den amerikanska centralbankens låga räntor åren före krisen, det så kallade moral hazard-problem som uppstår när banker vet att de kommer att bli räddade om de hamnar i problem och de täta och kanske korrupta banden mellan USA:s finanssektor och den politiska sfären.

I stället är de perspektiv som anläggs på finanskrisen 2008 i tur och ordning genusperspektiv, klassperspektiv och etnicitetsperspektiv.

Den första orsaken till finanskrisen som boken tar upp är att de flesta anställda på banker och börser är män, att manliga nationalekonomers forskningsresultat låg till grund för den ekonomiska politiken och att det huvudsakligen var män som spekulerade med andras pengar.

Långt senare i boken beskrivs den ekonomiska standardförklaringen i en kort faktaruta. Då är tyvärr idén om att analysera finanskrisen ur olika perspektiv försvunnen, och insikten att den förklaras på olika sätt även av ekonomer går förlorad.

Under min (subjektiva) genomläsning hittade jag tack och lov två böcker ("Reflex 123" och "Arena 123", båda från Gleerups förlag) som inte gjorde mig besviken.

Välskrivna böcker har en självklar plats i skolan. Men kvalitet främjas av granskning och det är sällsynt att läromedel granskas på kultursidor och i fackpress. Det skulle inte skada om det skedde oftare.

Andreas Bergh